

Ny ekteskapslov

Høringsuttalelse fra Bispemøtet

1. Innledning

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 16.05.07 sendt på høring forslag om felles ekteskapslov for ulikekjønnede og likekjønnede par.

Formålet med forslaget er å sikre homofile og lesbiske rettigheter, støtte homofile og lesbiske i å leve åpent og aktivt motarbeide diskriminering. Departementet viser til Soria Moria-erklæringen: ”Regjeringen vil gå inn for endringer i ekteskapsloven som åpner for ekteskap mellom to av samme kjønn, med samme rettigheter som ekteskap mellom to av motsatt kjønn...” Det må derfor etter departementets syn foreslås endringer i ekteskapsloven og i annet regelverk som er knyttet til rettigheter for ektefeller.

Biskopene har fått saken til høring enkeltvis, men har valgt å behandle saken innenfor rammen av Bispemøtet og avgi en samlet høringsuttalelse. Høringsuttalelsen består av en flertalls- og en mindretallsuttalelse.

Bispemøtet finner at det viktigste i departementets forslag er konsekvensene for selve ekteskapsinstitusjonen, og vil hovedsaklig uttale seg i forhold til dette. For Bispemøtet er det dessuten et hovedanliggende å rette oppmerksomheten mot de konsekvenser forslaget får for bioteknologiloven og dermed for grunnleggende økologiske problemstillinger i menneskenes liv. Bispemøtet vil også uttale seg om forslagene til endring i adopsjonsloven og spørsmålet om kirkelig vigsel.

2. Utredningsprosessen

Bispemøtet vil innledningsvis beklage at departementet ikke har gjort saken til gjenstand for en omfattende utredning. Forslaget om en felles ekteskapslov for ulike- og likekjønnede par innebærer etter biskopenes vurdering en redefinisjon av ekteskapsinstitusjonen, og de mulige samfunnsmessige, kulturelle og etiske følger av dette burde ha vært belyst inngående. Videre har de konkrete lovendningsforslagene både prinsipielle og praktiske sider som burde ha vært underlagt en grundigere gjennomtenkning.

Til å utrede saken burde departementet ha nedsatt en bredt sammensatt uavhengig kommisjon hvor både ekspertise på de mange berørte fagområder og de ulike samfunnsinteresser kom i dialog med hverandre. Denne saken er ikke blitt tilstrekkelig utredet, sett i forhold til karakter og rekkevidde av endringene som foreslås. Departementets forslag fremstår dermed som forhastet og lite velbegrunnet.

Bispemøtets *flertall* (*Haugland Byfuglien, Bondevik, Baasland, Riksaasen Dahl, Hagesæther, Finnset Heiene, Kvarme, Skjevesland, Wagle*) vil anbefale at departementet trekker sitt nåværende forslag og gjør saken til gjenstand for en bredere og grundigere utredning.

Bispemøtets *mindretall* (*Fiske, Jørgensen*) vil på tross av de mangler som er beskrevet, mene at utredningen gir grunnlag for å avgi hørings svar som prinsipielt gir støtte til felles ekteskapslov for ulike- og likekjønnede par.

3. Ekteskapet i allmenn-kulturelt og teologisk perspektiv

Flertallet vil uttale:

Ekteskapet er en samfunnsordning som gjenfinnes i ulike kulturer. Det kjennetegnes ved at det gir rettslige rammer rundt samlivet mellom mann og kvinne, ivaretar barna og regulerer familielivet. Ekteskap er mer enn en kontrakt mellom mannen og kvinnen. Det er en institusjon med viktige funksjoner både for samfunnet og for den enkelte. Ekteskapet mellom mann og kvinne regulerer økonomiske og juridiske rettigheter og plikter mellom ektefellene, seksualitet og oppvekstvilkår for nye generasjoner. At ekteskapsinngåelsen i de fleste kulturer markeres seremonielt med representanter til stede fra slekt og samfunn, uttrykker ekteskapets karakter av å være samfunnsordning.

Til tross for variasjoner og tilpasninger til samfunnsforholdene har ekteskapet mellom mann og kvinne vært en påfallende stabil og levedyktig institusjon. Selv om det moderne samfunnet aksepterer andre samlivsformer og langt på vei likestiller disse med ekteskapet mellom mann og kvinne, har det tradisjonelle ekteskapet fortsatt en sterk stilling og en universell utbredelse.

Ekteskapet fungerer ikke bare sosialt regulerende. Ekteskapet mellom mann og kvinne inngår også som del av det "kulturelle raster" mennesker tolker seg selv og sine omgivelser gjennom. Ekteskapet som ordning for samlivet mellom mann og kvinne er et sentralt peilepunkt for menneskers livsorientering og sosialisering. Dette gjelder fortsatt, også i et samfunn som anerkjenner andre samlivsformer og langt på vei likestiller disse med ekteskapet.

Kristen tro og livstolkning bekrefter ekteskapet mellom mann og kvinne som en universelt utbredt samfunnsordning. Samtidig får ekteskapet i teologisk perspektiv en særegen begrunnelse og aksentuering. Skapelsesfortellingene i Bibelen fremhever at mennesket som "art" består av både mann og kvinne, og menneskelivet videreføres som samliv mellom mann og kvinne. I den forstand er kjønnspolariteten konstituerende for ekteskapet.

I evangeliene henviser Jesus til skapelsen av mennesket når han omtaler ekteskap og skilsmisse: "[F]ra begynnelsen av, ved skapelsen, skapte Gud dem til mann og kvinne.

Derfor skal mannen forlate sin far og mor og holde seg til sin hustru, og de to skal være ett. Så er de ikke lenger to; deres liv er ett. Det som altså Gud har sammenføyd, skal mennesker ikke skille.”

Kristen tro forstår derfor ekteskapet mellom mann og kvinne som en ordning innstiftet av Gud Skaperen. I kristent perspektiv er livet alltid truet og sårbart. Kristentroen ser ekteskapet som et uttrykk for Guds livgivende og opprettholdende handling gjennom samfunnsmessige og kulturelle strukturer. Gjennom ekteskapet viderefører Gud menneskeslekten og sørger for beskyttelse av fellesskapets og den enkeltes liv.

Ekteskapet er ikke begrenset til en bestemt religion, kultur, etnisk gruppe etc., men er av universell karakter. Ekteskapet finnes også utenfor kristenheten, og det stiftes og forvaltes ikke av kirken. Når kirken i vårt land likevel kan forestå ekteskapsinngåelse, er dette å forstå slik at presten i egenskap av vigsler opptrer på vegne av staten.

Bispemøtets flertall vil understreke at å definere likekjønnet samliv som ekteskap innebærer et radikalt brudd med den nedarvede ekteskapsinstitusjonen som er redegjort for ovenfor. Vi anser departementets forslag ikke bare som et brudd med kristendommens og de fleste andre religioners ekteskapsforståelse, men som et sosialt, kulturelt og økologisk eksperiment med konsekvenser vi neppe overskuer.

Mindretallet vil uttale:

Ekteskapet er en samfunnsordning som gjenfinnes i ulike kulturer. Det er ikke begrenset til en bestemt religion, kultur eller etnisk gruppe, men er av universell karakter. Det kjennetegnes ved at det gir rettslige rammer rundt samlivet mellom tradisjonelt en mann og en kvinne. Det er en institusjon med viktige funksjoner både for samfunnet og for den enkelte, og regulerer økonomiske og juridiske rettigheter og plikter mellom ektefellene og deres eventuelle barn.

Ekteskapet verken stiftes eller forvaltes av kirken. Når kirken i vårt land likevel kan forestå ekteskapsinngåelse, er dette å forstå slik at presten i egenskap av vigselsmann eller – kvinne opptrer på vegne av staten.

Ekteskapet er ikke en statisk størrelse. Det har gjennom historien utviklet og endret seg. Både historien og Det gamle testamentet kjenner for eksempel flergifte. I lange tider var kvinne og barn definert som en del av mannens eiendom. Ekteskapsinngåelse er i perioder brukt for å skape allianser mellom nasjoner eller ivareta familieinteresser. Ekteskapet slik vi i dag i vår kultur gjerne vil forstå det, som et fellesskap bygget på kjærlighet, likeverd og frivillighet, er ikke så mange generasjonene gammelt.

Det å få barn er ikke konstituerende for ekteskapet. En del ektepar kan ikke få barn – uten at noen vil kalle deres ekteskap for noe annet enn ekteskap. Og med en situasjon hvor stadig flere gifter seg på nytt og opplever seg som ”ferdige med” å få barn, blir det stadig flere ekteskap hvor barn aldri har vært aktuelt. Kjønnspolariteten kan derfor ikke sies å være konstituerende for ekteskapet.

Fire komponenter kan sies å dekke det meste av det vi i dag mener med ”ekteskap” i Norge. Det er for det første den personlige relasjonen (1). Det er den juridiske kontrakten (2). Det er samfunnets formaliserte anerkjennelse (3), og det er det en kan kalle religiøse aspekter (4).

Den interne vektingen av disse komponentene har vekslet gjennom tidene. Den komponent som i særlig grad er blitt styrket i vår tid, er betydningen av den personlige relasjonen. Det viser seg i den allmenne forståelsen av ekteskapet hvor det legges stadig økende vekt på kjærlighet og det personlig vilde forhold som basis for og mening med ekteskapet. Og det kommer til uttrykk i at samfunnet på noen områder har likestilt ”det uregulerte” samboerskapet som ”bare er basert på kjærlighet” - med ekteskapet.

De religiøse aspekter (4) er for mange framtreddende i forståelsen av ekteskapet. Og Bibelen gir avgjørende innspill til hvordan mennesker skal leve sammen – både i de nære fellesskap og i de større sosiale sammenhenger. Et viktig grep som tas i Det nye testamentet, er underkjenningen av alle de gamle skillene: her er ikke jøde eller greker, kvinne eller mann, trell eller fri. Denne universelle forståelsen av at alle mennesker er like for Gud, er et godt utgangspunkt for hvordan en kan regulere og organisere menneskelig fellesskap.

Ekteskapet er det kanskje tetteste fellesskapet, og et godt vern for kjærligheten. Det er begrunnet i skaperverket – som en borgerlig ordening og ikke et sakrament. Det er derfor ikke en ”skaperordening” som utelukker andre former for samliv. Den første skapelsesfortellingens motiv når det gjelder skapelsen av mann og kvinne, er forplantning og videreføring av slekten. Da var selvfølgelig foreningen av de to kjønn en forutsetning. I dag anerkjenner vi seksualitetens egenverdi og betydning for kjærlighet og fellesskap, og behovet for kjønnsdifferensiering blir ikke så vesentlig. Det er og grunn til å vise til at den andre skapelsesfortellingen har som motiv ensomhet og fellesskap som i utgangspunktet ikke er kjønnsavhengig.

Ekteskapet forstås og inn under menneskets kall til å utfolde ansvar og livsfremmende virksomhet. Men dette kallet til å bevare og fremme livet gjennom sin livsførsel og innsats, er uavhengig av stand og stilling.

Det er viktig at alle mennesker kan forstå seg selv positivt som skapt i Guds bilde og under Guds kall med sine liv.

Den juridiske kontrakten (2) og samfunnets formaliserte anerkjennelse av forholdet (3), må sies å være tilstede i både ekteskapslov og partnerskapslov. Det er flere grunner til at det likevel er ønskelig med en felles ekteskapslov.

Det første er de målsettingene som høringsnotatet stiller opp og som vi slutter oss til. En minoritet som i utgangspunktet sliter med fordommer og fordømmelse, bør ikke skilles ut og særbehandles mer enn helt nødvendig. Partnerskapsloven gir absolutt de formelle muligheter og rettigheter som er nødvendige. Men med to lover fastholdes et skille som ikke behøver å være der. Og med to lover hevdes det at den forskjellen som er mellom to

mennesker med ulik seksuell legning, er viktigere enn den likhet som er i deres felles menneskelige evne og behov når det gjelder kjærlighet, forpliktelser, omsorg osv.

Den andre grunnen til å ønske en felles lov, ligger i synet at det ikke er noen grunn til å diskvalifisere homofilt samliv. Når en ønsker åpenhet og like rettigheter, synes det rimelig at alle skal favnes av samme lov.

For det tredje har ekteskapet etablert seg som den institusjonen som gir best rammer for kjærlighet og fellesskap. En felles lov vil derfor utvide muligheten og gi flere del i den velsignelsen et ekteskap skal være.

Heller enn å svekke ekteskapet som institusjon, vil en felles lovgivning kunne bidra til å styrke ekteskapets stilling i vår tid. Det skjer ved at ekteskapet igjen viser sin evne til å fornye seg i pakt med utviklingen i kirke og samfunn.

For det fjerde er det viktig i et demokrati at lovverket er i samsvar med folks generelle rettsoppfatning. Dette er ett av de punkt hvor et bedre forberedt og bredere forankret høringsutkast kunne hatt betydning. Nettopp fordi ekteskapsinstitusjonen er så viktig for så mange mennesker, burde langt flere vært trukket inn i forarbeidet med en felles lov. Samtidig er lovene med på å prege den samme rettsoppfatningen. Det kan en se av partnerskapsloven – den var omstridt da den kom, men omtales nå som et gode av de fleste.

4. Vurdering av de konkrete lovforslagene

4.1. Endringer i ekteskapsloven

Et *samlet Bispemøte* deler departementets målsetting om å sikre homofile og lesbiskes rettigheter, støtte homofile og lesbiske i å leve åpent og aktivt motarbeide diskriminering.

Bispemøtets *flertall* kan imidlertid ikke se at disse hensynene krever etablering av en radikalt ny rettstilstand på samlivsområdet med felles ekteskapslov for ulike- og likekjønnede par. Partnerskapsloven gir personer i likekjønnede samliv juridiske rettigheter som er sammenfallende med de rettigheter ekteskapet gir, med unntak av retten til å bli prøvet for adopsjon og assistert befruktning.

At staten har etablert forskjellige lovgivninger og ordninger for hhv. ulikekjønnede og likekjønnede par, kan i seg selv ikke med rimelighet kalles diskriminering, så lenge disse ordningene er tilnærmet sammenfallende mht. rettigheter og plikter. Dette er et syn som finner støtte i juridiske fagmiljøer.

I denne forbindelse vil flertallet også gjøre oppmerksom på Lærenemndas behandling av spørsmålet om likestilling av ekteskap og partnerskap i uttalelsen "Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken" fra 2006: "Et krav om likebehandling

kan bare hevdes å være rettmessig når vilkårene ellers er like. De biologiske og sosiale rammevilkår for henholdsvis ekteskap og homofilt partnerskap er ikke like. Spørsmålet om hvilke rettslige vilkår som bør gjelde for homofile partnere, kan derfor ikke besvares ved å sammenligne med ekteskapets rettslige rammer. ... Det er etisk legitimt å fastholde i språkbruk så vel som i rettsformer at ekteskapet ut fra biologiske, kulturelle og sosiale forhold står i en særstilling, og er noe annet enn et ordnet partnerskap mellom to mennesker av samme kjønn. Denne særstilling bør samfunnet heller ikke tilsløre” (Uttalelsen s. 105).

Biskopene har ulike teologiske og etiske vurderinger av homofilt samliv. Det er imidlertid et samfunnsmessig faktum at mennesker treffer valg om livsform og livsprosjekter ut fra sine verdier og anliggender. Derfor anser et *samlet Bispemøte* det som verdifullt at staten legger til rette for at personer som har valgt en homofil samlivsform, kan ordne sitt samliv innenfor offentlig forpliktende rammer og slik gis samme vern og tilnærmet samme rettigheter som partnere i ekteskap.

Flertallet vil på denne bakgrunn hevde at departementets målsetting om åpenhet og ikke-diskriminering er fullt ut realiserbar innefor dagens rettstilstand med egne lovgivninger for hhv. ekteskap og registrert partnerskap. Når det derimot gjelder målsettingen om like rettigheter, vil Bispemøtets flertall hevde at denne målsetting ikke kan vurderes ut fra et ureflektert likebehandlingsprinsipp. Et krav om likebehandling kan bare hevdes å være rettmessig når vilkårene ellers er like. De biologiske rammevilkår for henholdsvis ekteskap og partnerskap er ikke like.

Dette forholdet, sett i sammenheng med det kulturelle og samfunnsmessige risikoprojekt som den foreslåtte redefinering av ekteskapsinstitusjonen er, gjør at Bispemøtets flertall vil avvise departementets forslag til endring i ekteskapsloven.

Bispemøtets *mindretall* ønsker mest mulig like rettigheter, muligheter og plikter for flest mulig mennesker og ønsker i minst mulig grad å skille ut og særbehandle grupper. Mindretallet ser det derfor som naturlig at en rettstilstand med to separate lovgivninger for henholdsvis heterofile og homofile par ikke videreføres. Siden ekteskapslov og partnerskapslov skal inneholde de samme rettigheter og plikter, bør de to lovene slås sammen. Mindretallet støtter derfor høringsnotatets forslag om en felles ekteskapslov for ulikekjønnede og likekjønnede par.

4.2. Endringer i adopsjonsloven

Departementet foreslår at det foretas endringer i adopsjonsloven, slik at homofile par i ekteskap kan få anledning til å adoptere sammen. Registrerte partnere kan allerede etter gjeldende lov få adgang til å adoptere hverandres barn (stebarnsadopsjon).

For et *samlet Bispemøte* er det viktig i vurderingen av dette spørsmålet at adopsjonslovgivningen ikke gir noen en rett til å adoptere et barn, men innebærer en adgang til å bli *prøvet* for adopsjon.

Haugland Byfuglien, Riksaasen Dahl, Fiske, Finnset Heiene, Jørgensen og Wagle vil vektlegge at dette også gjelder for homofiles adgang til å adoptere sammen. Adopsjon må alltid ha som utgangspunkt hva som er til gagn for barnet i den konkrete situasjon. Et godt og varig hjem i trygge juridiske rammer vil kunne være det beste alternativet for barnet, også i tilfeller hvor voksenpersonene i hjemmet er et likekjønnet par.

Haugland Byfuglien, Riksaasen Dahl, Finnset Heiene og Wagle er likevel ikke beredt til å ta stilling til spørsmålet om å likestille homofile par med heterofile par med hensyn til adopsjonsadgang før denne saken er bedre utredet.

Fiske og Jørgensen finner på bakgrunn av det som er anført ovenfor å ville støtte prinsippet om at homofile par likestilles med heterofile par når det gjelder adgang til adopsjon. Disse biskopene vil konkludere med at slik adgang kan og bør gis homofile par i kraft av en felles ekteskapslov.

I likhet med Kirkerådet mener *Bondevik, Baasland, Hagesæther, Kvarme og Skjevesland* at spørsmålet om mulighet til adopsjon ”må vurderes ut fra andre kriterier enn likebehandlings-prinsippet og hvem som er egnet eller like godt egnet.” Spørsmålet om adopsjonsadgang må utredes grundigere. Dette bør skje ved en gjennomgang av adopsjonsloven og ikke i tilknytning til en endring av ekteskapsloven.

4.3. Endringer i bioteknologiloven (assistert befruktning)

Assistert befruktning kan i dag ved befruktningsudyktighet tilbys kvinne i ekteskap og kvinne som er samboer med mann i ekteskapsliknende forhold. Slik befruktning skjer enten ved inseminasjon av sæd fra ektemann eller fra donor, eller ved befruktning utenfor kroppen. Departementet foreslår at også likekjønnede par skal kunne tilbys assistert befruktning, dvs. ved donorsæd.

Et *samlet Bispemøte* finner at det – med hensynet til barnets beste som utgangspunkt - er en klar prinsipiell forskjell på adopsjonsadgang og adgang til assistert befruktning. Samfunnet bør i sin lovgivning ikke legge til grunn at frembringelse av barn er en rettighet, hverken for heterofile eller homofile.

Ved adopsjon er barnet allerede et eksisterende individ, som samfunnet gjennom konkret prøving er opptatt av å gi best mulige oppvekst- og livsbetingelser.

For Bispemøtets *flertall* synes forslaget om å gi adgang til å gi assistert befruktning til likekjønnede par å være begrunnet i en (antatt) rett til å få barn. Flertallet vil avvise en slik form for rettighetstenkning.

Å ta steget fra medisinsk infertilitet til også å inkludere sosialt relatert infertilitet som grunnlag for assistert befruktning, er å overstige en prinsipiell grense. Et samfunn som ikke har syn for at naturen selv setter grenser for menneskelig realisering og muligheter, blir fort et inhumant samfunn.

Flertallet vil her vise til Bioteknologinemndas mindretall (høringsnotatet s. 64), som peker på at samfunnet gjennom lovgivning ikke bør legge til rette for en utvikling som kan bidra til en ”økt ’teknifisering’ og ’tingliggjøring’ av noen av de mest grunnleggende sidene ved menneskelivet – det å bringe et nytt barn til verden. Det vil være en del av en utvikling der sæd – og egg – i økende grad får varekarakter, løsrevet fra den helt grunnleggende relasjonen mellom to individer av motsatt kjønn.”

Dette er et standpunkt som samsvarer med den grunnleggende økologiske tenkning som Bispemøtets flertall ønsker å gjøre gjeldende. Bruk av teknologi i forplantningsøyemed reiser generelt viktige etiske og samfunnsmessige problemstillinger. Vårt samfunn har alt å tjene på å gå langsomt frem når det gjelder å endre lovgivningen på dette området. De mange ubesvarte spørsmålene som melder seg, må gjøres til gjenstand for grundig utredning og debatt før nye grensemerker - eventuelt - skal passeres.

Bispemøtets flertall vil derfor avvise forslaget om at likekjønnede par skal kunne tilbys assistert befruktning.

Bispemøtets *mindretall* vil peke at det er behov for en bredere behandling og utredning vedrørende endringer i bioteknologiloven og spørsmål om assistert befruktning.

4.4. Kirkelig vigsel av likekjønnede par

Departementet drøfter som en mulighet at det åpnes for vigsel av likekjønnede par innenfor Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn, men slik at det blir en vigselfrett og ikke en vigselfplikt. Dette forutsetter for Den norske kirkes vedkommende at Kirkemøtet endrer gjeldende liturgibestemmelser, slik at prester i Den norske kirke også kan vie likekjønnede par.

Flertallet vil på bakgrunn av det som er anført ovenfor (pkt. 3) om ekteskapets særlige karakter, avvise en slik tanke og kan ikke gi sin tilråding dersom Kirkemøtet mot formodning skulle ønske å åpne for kirkelig medvirkning ved en inngåelse av likekjønnede ekteskap.

I forhold til departementets drøfting av en ordning hvor prester som ønsker det, skal kunne benytte det borgerlige vigselfritualet sammen med en religiøs seremoni, vil Bispemøtet minne om at prester i Den norske kirke kun kan forrette seremonier, herunder ekteskapsinngåelse, etter liturgi fastsatt av Kirkemøtet. Også en slik ordning forutsetter at Kirkemøtet gir sin tilslutning, noe Bispemøtet ikke kan tilrå.

Dersom ekteskapslovgivningen endres, slik at likekjønnede par kan inngå ekteskap, må Den norske kirke ta opp til ny vurdering om den skal beholde sin vigselfrett. Det vil være en forutsetning for at Den norske kirkes prester fortsatt skal være vigselfere, at kirken får legge sin egen forståelse av ekteskapet til grunn.

Mindretallet vil understreke at dersom vi får en felles ekteskapslov, må spørsmålet om eventuell geistlig vigselfmyndighet for likekjønnede par utredes nærmere. Vedtak i kirkelige organer vil her være av avgjørende betydning. Det samme gjelder også vigselfliturgier hvor det allerede er et fastlagt regelverk for utarbeidelse og godkjenning av slike, noe også høringsnotatet bekrefter.